

ЄВРЕЙСТВО ЯК ОБ'ЄКТ НЕТЕРПИМОСТІ В УМОВАХ РАДИКАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні. Характеризовано феномен нетерпимості. Визначено особливості антисемітських проявів. Розкрито головні напрями роздмухування ворожнечі до єврейства. Зроблено прогностичні оцінки щодо динаміки антисемітизму на найближчу перспективу.

Ключові слова: *євреї, антисемітизм, нетерпимість, суспільно-політична криза, толерантність.*

Радикалізація суспільно-політичної ситуації в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 року і докорінні зміни, що відбулися у структурі та функціонуванні всього комплексу державних інституцій, супроводжувалися сплеском насилля - безпрецедентного за кількістю жертв і рівнем взаємної нетерпимості за всю історію її незалежності. Як свідчить багатовіковий досвід, в такі часи завжди панує дискурс поділу на «своїх» і «чужих». До складу останніх зараховуються всі ті соціальні групи, стосовно котрих у далекому минулому сформувалися й дотепер функціонують негативні стереотипи. Однією з таких традиційних груп як об'єкта ворожнечі є єврейство. Аналіз поточної ситуації свідчить, що глибока криза української державності та її політичної системи наразі спровокували й активізацію антисемітизму в країні.

Метою даної статті є визначення особливостей антисемітських проявів, внаслідок чого єврейська спільнота стала об'єктом нападок. Для реалізації вказаної мети автор ставить такі завдання:

- з'ясувати сутність феномену нетерпимості і показати її необхідність;

- охарактеризувати особливості політичного протистояння, у контексті якого єврейство стало одним із об'єктів вербальної і у деяких випадках невербальної агресії;

- висвітлити головні напрями антисемітських проявів в теперішній обстановці і зробити найближчий прогноз їх динаміки.

Ми виходимо з того, що поточна суспільно-політична криза є наслідком дії багатьох чинників. Глибинні витoki її сягають жалюгідного стану духовності і знецінення гуманізму у вітчизняному суспільстві, що веде свій відлік від втрати віри у збанкрутілі комуністичні ідеали і одночасного нехтування загально визнаними нормами моралі, починаючи з кінця 80 - поч.90-х років ХХ ст. Саме тоді була нечесно і не прозоро проведена приватизація, а до складу правлячого класу увійшли спритні ділки, криміналізовані особи і корумповані бюрократи. Це призвело як до майнового розшарування з переважаючою бідністю та знедоленістю населення, так і до злиття відносин влади і власності на владному Олімпі.

Остання обставина, як справедливо відмічає науковий співробітник Інституту Гувера Девід Саттер, призвела до того, що власність виявилась незахищеною законом, вона перетворилась у руках влади на політичну зброю проти опозиції [2]. Забувши класичне попередження Н. Макіавеллі про те, що людина скоріше вибачить втрату власного батька, аніж несправедливу, шляхом незаконних репресій втрату свого майна, українські можновладці після перемог на Президентських 2010 року і парламентських 2012 року виборах надзвичайно посилили тиск (податковий, судовий, шляхом організації безперервних перевірок тощо) на власність своїх опонентів. Це перетворило останніх на запеклих ворогів чинної на той час влади і підштовхнуло їх до своєрідного «братання» з представниками радикальних політичних угруповань, які артикують інтереси знедолених верств населення, пов'язуючи при цьому економічні вимоги покращення матеріального становища зі специфічними вимогами щодо монопольного права на упорядкування й унормування соціального і духовного-культурного

простору у вітчизняному суспільстві на свій власний, але вузькогруповий за фактом розсуд.

З огляду на вище зазначене у складі опонентів влади виокремилася невелика за чисельністю група пасіонаріїв, яка поступово трансформувалась у все більш впливовий суб'єкт політичної боротьби, в якій, як показали події, цінності гуманізму і органічно пов'язані з ними повага до людської гідності, до права будь-якої особистості на свободу світогляду і на власну національну, мовну, релігійно-церковну, духовно-культурну самобутність були відкинуті як такі, що прямо суперечать актуальній політичній доцільності.

У протистояння поступово долучалася все більша кількість людей, але в основному в якості небайдужих спостерігачів і коментаторів подій, які прагнули дати свої суб'єктивне тлумачення їх причин і логіки та оцінити можливі наслідки. Переплетення позбавлених орієнтації на безумовне дотримання основоположних прав і свобод особистості дискурсивних хвиль пасіонаріїв і пробуджених їхньої активністю мас коментаторів утворило особливий дискурсивний простір у нашому суспільстві, учасники якого зайнялись активним пошуком відповідей на традиційні питання: «Хто винний» і «Що робити?»

Цілком очікуваним стало те, що найбільш послідовні прибічники влади і опозиції винуватцями ситуації, що склалася, називали одне одного. Однак, з нашого погляду, на погляди у негативний бік стосовно єврейства більшості населення, яке давно звиклось з браком політичної толерантності і консенсусної політичної культури через тривалу запеклу міжпартійну боротьбу в Україні, це не справило помітного впливу. Проте загальна атмосфера нетерпимості, що запанувала, істотно посприяла пожвавленню антисемітських настроїв і стереотипів.

При з'ясуванні сутності нетерпимості ми будемо керуватися методологічною вимогою, за якою «визначити термін – це означає відобразити прикметні властивості його змісту таким чином, щоб

послугуватися ним для протиставлення аналогічним термінам» [4, с. 12], що орієнтує нас на дослідження даного феномену у співвідношенні і порівнянні з дотичними, схожими за змістом поняттями. Інша вимога полягає в тому, що «зрозуміти поняття – значить зануритися у той смисл, з нагоди якого воно було утворено» [11, с. 1028].

Ми виходимо з того, що суспільство є сукупністю взаємодіючих між собою суб'єктів, кожен з яких характеризується своїми власними природно-біологічними і соціально-культурними рисами, різноплановими неординарними потребами і світоглядно-релігійними, політичними позиціями, узвичаєними побутовими практиками тощо. При цьому фактом для всіх них є буття-разом. Таке буття-разом безпосередньо пов'язується з рівністю тих, хто ні в чому одне одному не є рівними. Рівність виявляється у відмінностях і «з необхідністю модалізується як неможливість власної іманентності, тобто, як неможливість власного конституювання на основі єдиної для всіх антропологічної, політичної, моральної чи будь-якої іншої характеристики. Така рівність вимагає з терпеливістю сприймати те, що відрізняє...» [5, с. 260].

З огляду на те, що соціальний спосіб існування передбачає взаємодії індивіда з Іншим, вчені виділяють або суб'єкт-суб'єктний або суб'єкт-об'єктний принцип, у відповідності до якого вони реалізуються на практиці. У першому випадку втілюється ідея однакової людської гідності учасників суспільних взаємодій, які будуються з орієнтацією на терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, поглядів, ідей, вірувань, на сприйняття представника іншої раси, національності, культурної традиції, релігійної конфесії як до рівно достойної особистості.

У другому випадку власне взаємодія перетворюється на проблему. Оскільки «людина – це єдина істота, яку я не можу зустріти, не виражаючи водночас ставлення до цієї зустрічі» [8, с. 11], то побудована за суб'єкт-об'єктним принципом, вона передбачає нелояльне оцінювання Іншого за власною шкалою з неминучою дискримінацією за тими чи іншими ознаками,

нав'язуванням йому власних уявлень і вимог стосовно життєрозуміння, поведінки, особливостей реалізації ним розмаїття соціальних ролей.

Однією з передумов, складових і наслідків такого роду соціальної комунікації є нетерпимість. Щоб з'ясувати її сутність, звернемося до плідної думки М. Мамардашвілі, який писав, що на відміну від варварства цивілізація передбачає формальні механізми упорядкованої, культурно-правової, надситуативної поведінки, а не заснованої на чийсь милості, ідеї або добрій волі. Така поведінка відбиває соціальне, громадянське мислення, яке блокує, наскільки це можливо, енергію зла у відносинах і спрямовує до цивілізованих взаємин навіть ворогів [9, с. 20]. З огляду на вище вказане нетерпимість ми визначаємо як тип авторитарного мислення і нецивілізованої соціальної поведінки, що не збагачені виробленими людською культурою цінностями свободи, рівності природжених прав людини і однакової гідності кожного, і що тим самим неодмінно несе конфліктний імпульс у суспільні відносини.

Нетерпимість завжди супроводжувала людську історію, особливо історію єврейства. Цим власне і пояснюється поява такого специфічного соціокультурного і масово-психологічного феномену як антисемітизм, який характеризує як становище власне євреїв, так і соціальні та громадянські практики інших народів. Найбільш огидні і злочинні з них в наш час – час всезагального визнання інституту прав і свобод людини – засудженні світовим співтовариством і у більшості країн переслідуються по закону, що, до речі, і свідчить про ступень їх цивілізованості.

Нетерпимість є антиподом толерантності – важливого засобу оптимізації соціальних взаємодій в неоднорідному суспільному середовищі у напрямі до співробітництва через визнання властивої світу багатоманітності, природного характеру і самоцінності відмінностей між речами й людьми. Толерантність шляхом запровадження діалогу і компромісу трансформує об'єктивні суперечності і неминучі протистояння у суспільстві у відносно мирне, ненасильницьке русло.

До головних напрямів антисемітських проявів у поточній суспільно-політичній обстановці в Україні ми відносимо такі.

Перший включає численні інсинуації стосовно єврейських коренів лідерів опозиції Ю. Тимошенко, А. Яценюка, О. Тягнибока. Навіть така нетипова як для єврейства постать Юрія Луценка і та підозрюється у прихованій належності до єврейства [7].

Другий напрям торкається національного складу правлячої української еліти. Як данина традиції відбувалося постійне пригадування належності до євреїв олігархів В. Пінчука, І. Коломойського, Д. Фірташа, інших. Одночасно з'явилися і нові моменти – йдеться про поширення мережею Інтернету даних про національний склад органів державної влади. Так, у складі Верховної Ради начебто 43 %, а у складі Кабінету Міністрів 62 % євреїв, в той час як українців там відповідно – 22 % і 15 %. Принагідно користувачам Інтернету автор нагадує, що у складі населення України євреїв всього 0,2 %. Крім того, саме на євреїв він покладає відповідальність за голодомор і саме євреї, за його статистикою, становлять 90 % гомосексуалістів у світі [1].

Третій напрям роздмухування антисемітизму викликаний спробою пояснити діяльність незаангажованих журналістів тим, що провідні телеканали в Україні належать власникам-євреям. Як приклад, подається інформація про редакційну політику «5 каналу», що, як неодноразово повідомлялося, належить Петру Порошенку.

Четвертим напрямом зростання нападок на адресу єврейства стали відгуки та коментарі у зв'язку з поточними подіями, навіть якщо їх дійові особи жодним чином не торкалися проблем культури, мови, національного складу органів влади чи ролі єврейства в українській історії. Прикладом є ось такий коментар Інтернет-користувача на критичний виступ одного з лідерів ВО «Свобода» Ірини Фаріон стосовно співачки Руслани та її участі у Майдані: «Свиня бандерівська, дочка божого народу від баби яги і чахлика невмирущого, талмудна служака бога свого люцифера думає, що Люди не розуміють, що політика і релігія це талмудні засоби плюндрування мізкув

недораси і хто на те клює – є безмозгі недоумки сплюндровані в мозок талмудом жидовським»[10]. Подібного роду образливих, побудованих на антисемітських стереотипах реакцій з боку Інтернет-спільноти на різнопланові поточні події з'являлося щодня доволі багато.

П'ятий напрям провокування ворожнечі у бік єврейства є юдофобські висловлювання представників «Беркуту» на сторінках соціальних мереж, що стало приводом для спеціального звернення до керівництва держави з боку всеукраїнської громадської організації «Українська незалежна рада єврейських жінок» та медіа-проекту «Київ єврейський». Крім того, представники єврейської громади були занепокоєні вуличними графіті, прикрою практикою з боку депутатів-націоналістів йменувати євреїв «жидами» тощо [6].

Практичними наслідками сплеску настроїв антисемітизму стали спроби погрому синагоги у Запоріжжі 25 лютого 2014 року, поранення упродовж січневого тижня двох віруючих євреїв біля синагоги у Києві, інші протиправні дії, що врешті-решт викликало звернення Посольства Ізраїлю до української влади. В ньому йдеться про глибоке занепокоєння фактами насилля до членів єврейської громади і про необхідність всебічного розслідування та покарання винних в цьому осіб [3].

Якщо ж спробувати спрогнозувати динаміку антисемітських проявів в Україні, то, як нам уявляється, слід виходити з таких припущень. Насамперед, варто розуміти взаємну залежність між гостротою загальної ситуації в країні і рівнем публічної ксенофобії в ній. Враховуючи те, що конструктивний, який би задовольняв основні соціополітичні, регіональні, мовно-культурні спільноті проект виходу з кризи, яка є системною і яка реально загрожує цілісності та самому існуванню держави, поки що не запропоновано жодною зі сторін громадянського протистояння, навряд чи можна сподіватися на убезпечення єврейства від окремих випадків екстремізму.

Крім того, з огляду на те, що легітимність політичної влади як такої і практично всіх відомих публічних політиків на цей час є незначною, не слід очікувати ефективного впливу з їхнього боку у ставленні до єврейства. Заклики, інші заходи з метою пом'якшення радикалізму у словах і діях всіх учасників політичних протистоянь з боку представників органів державної влади виявляться недостатньо значущими для корегування їхньої поведінки.

Важливо також розуміти, що у структурі побутового українського націоналізму євреї разом із росіянами і поляками перебували у числі тих, хто є супротивником українства. Якщо ж відлуння цього стереотипного погляду відбиватимуться тим чи іншим способом на рівні офіційної освітянської ідеології, шкільної виховної справи або у мас-медіа через непродуману політику, то саме це й виступатиме ще одним джерелом антисемітських настроїв у суспільстві.

Література

1. А. Благин о играх в гомотолерантность. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://supermnenie.mirtesen.ru/blog/43594224690/A.Blagin-o-igrah-v-gomotolerantnost.?utm_campaign=transit&utm_source=main&utm_medium=page_2&pad=1
2. «Великою проблемою є відсутність правил...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/media/velikoyu-problemoju-ie-vidsutnist-pravil>
3. Виновные в антисемитских нападениях в Украине должны ответить перед законом — Посольство Израиля.// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.novostimira.com.ua/news_89551.html
4. Джинни К. Логика в статистике / К. Джинни; [пер. с итал. Л.С. Кучаева]. — М. : Статистика, 1973. — 128 с.
5. Керимов Т. Х. Социальная гетерология и проблемы толерантности / Т. Х. Керимов // Толерантность в современной цивилизации : Материалы международной конференции. Екатеринбург, (14 – 19 мая 2001 г.) / Под ред. М. Б. Хомякова. — Екатеринбург : Изд-во Урал. Ун-та, 2001. — С. 255 — 269.

6. Київ єврейський [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.groisman.com.ua/>
7. «Кто меняет Президента Майданом, того и самого завтра смайданят» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://from-ua.com/voice/4f59f2fe0200a.html>
8. Левінас Е. Між нами. До судження. Думки—про—іншого. / Е. Левінас ; пер. з франц. — К. : Дух і літера, Задруга, 1999. — 291 с.
9. Мамардашвили М. К. Сознание и цивилизация : тексты и беседы / М. К. Мамардашвили. — М. : Логос, 2004. — 271 с.
10. Фарион назвала Руслану "какой-то певицей" и осудила ее [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://video.vesti.ua/lvov/740-farion-osudila-ruslanu-i-nazvala-ee-kakoj-to-pevicej>
11. Шпет Г. Г. История как проблема логики. Критические и методологические исследования. Материалы. В двух частях / Г. Г. Шпет; под ред. В. С. Мясникова. — М. : «Памятники исторической мысли», 2002. — 1168 с.

В.А. Ханстантинов

***ЕВРЕЙСТВО КАК ОБЪЕКТ НЕТЕРПИМОСТИ В УСЛОВИЯХ
РАДИКАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ
СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ***

В статье освещается современная общественно-политическая ситуация в Украине. Характеризуется феномен нетерпимости. Определены особенности антисемитских проявлений. Раскрываются основные направления нагнетания враждебности к еврейству. Сделаны прогностические оценки относительно динамики антисемитизма на ближайшую перспективу.

Ключевые слова : евреи, антисемитизм, нетерпимость, общественно-политический кризис, толерантность.

V.O. Khanstantynov

THE JEWISH PEOPLE AS AN OBJECT OF INTOLERANCE WITHIN THE SOCIAL AND POLITICAL CRISIS IN UKRAINE

The article highlights the contemporary socio-political situation in Ukraine. The phenomenon of intolerance is characterized. The features of anti-Semitic manifestations are analyzed. The main lines of stirring hatred towards Jews are analyzed. Prognostic evaluation of the dynamics of anti-Semitism in the near future is proposed.

Keywords: *Jews, anti-Semitism, intolerance, social and political crisis, tolerance.*